

چگونه سرنوشت سال مان در شب قدر معین می شود؟

سیر منطقی و خلاصه جلسه هشتم

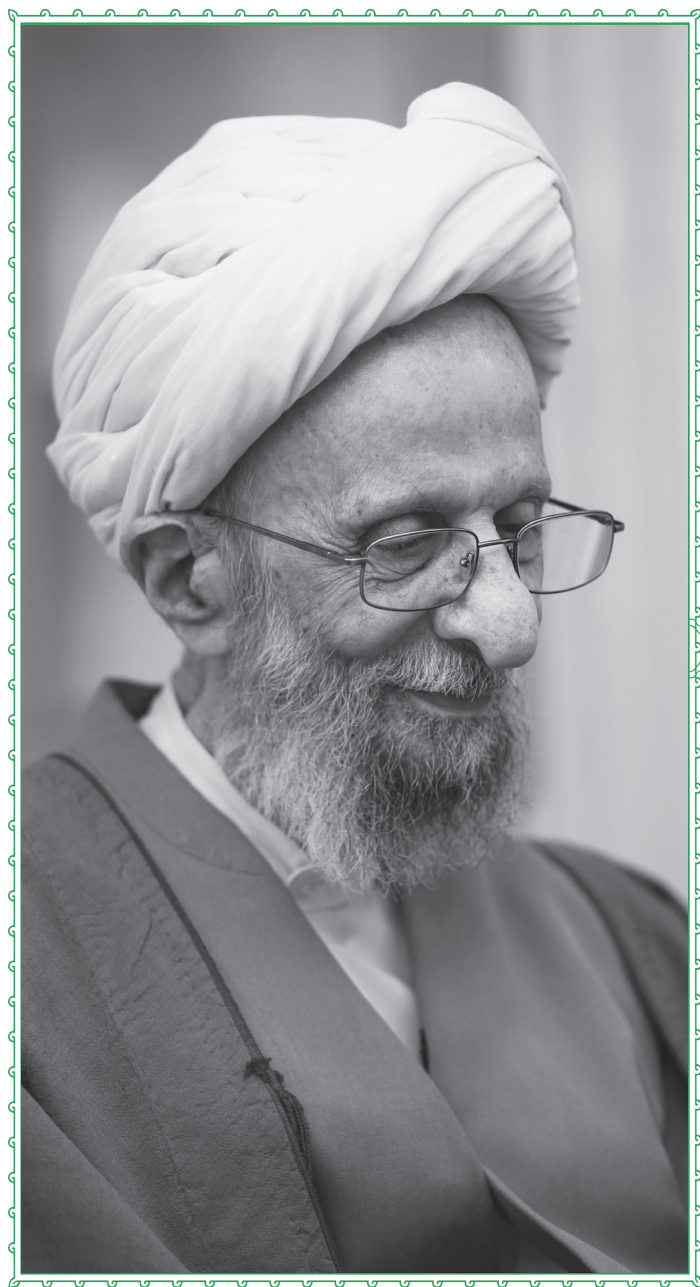
«به سوی بهار»؛ نگاهی دوباره به سلسله

جلسات شرح دعای ۴۴ صحیفه سجادیه

توسط مرحوم علامه مصباح یزدی رحمۃ اللہ علیہ

کاری از رسانه @MESBAHYAZDI-IR

بسم الله الرحمن الرحيم

• سیر فکری مباحث

شب قدر، شب عظیم و با فضیلت است که خداوند متعال یک شب را بر هزار ماه برتری داده و آن را «لیلة القدر» نامیده است. قدر به چه معناست؟ «قدر» در این مفهوم، هم می تواند به معنای شرف و منزلت و هم به معنای تقدیر و تعیین سرنوشت افراد باشد. برتری شب قدر بر هزار ماه به چه معناست؟ برتری به این معناست که عبادت در این شب از عبادت بیش از هشتاد سال (هزار ماه) برتر است. این شب به مسلمانان، به ویژه پیامبر اسلام ﷺ عطا شده است تا بتوانند از برکات و رحمت های الهی بهره مند شوند. اما سر این فضیلت چیست؟ در این شب، فرشتگان و روح به منظور انجام مأموریت های الهی نازل می شوند. در این شب، مقدرات بندگان برای یک سال تعیین می شود.

در خصوص اینکه لیلة القدر، کدام یکی از شب های سال است، طبق روایات اهل بیت علیهم السلام به احتمال زیاد یکی از سه شب نوزدهم، بیست و یکم یا بیست و سوم رمضان باشد، که هر کدام نقش خاصی در تعیین مقدرات دارند.

همان گونه که بیان شد مهم ترین ویژگی شب قدر، نزول ملائکه و روح است. آیا این نزول، یک مرتبه آن هم برای نزول قرآن به قلب مقدس پیامبر اکرم ﷺ بوده یا امری است که هر ساله تداوم دارد؟ طبق آیات قرآن در سوره قدر و روایات اهل

بیت علیه السلام و متن دعای امام سجاده علیه السلام، ملائکه در این شب به امام و حجت خدا در هر عصر نازل می‌شوند و وظیفه آن‌ها پس از عرض سلام، تقدیم مقدرات به امام است. دسته‌ای از روایات هستند که یکی از اهداف این عرضه مقدرات به امام را، آگاه شدن امام از آن مقدرات می‌دانند. در اینجا پرسشی مطرح می‌شود که برخی روایات، امام را آگاه به تمامی علوم قبل، حاضر و بعد می‌دانند و برخی روایات همچون این دسته از روایات مربوط به شب قدر، امام را به مقدرات افراد، پیش از نزول ملائکه، ناآگاه می‌دانند. این دو دسته از روایات را چگونه باید با یکدیگر جمع نمود؟ از آنجایی که ائمه علیهم السلام، وجود استقلالی برای خود نمی‌بینند، بنابراین تمامی اراده و افعال خود را طبق اراده خداوند قرار می‌دهند، یعنی خواستشان مطابق خواست خداوند است. بنابراین اگر در جایی مصلحت خداوند بر این باشد که آن‌ها از چیزی بی‌اطلاع باشند، خواست آن‌ها هم مطابق خواست خدا خواهد بود.

بنابراین علم ائمه به دو دسته تقسیم می‌شود: ۱. علوم حاضر که به طور فعلی وجود دارد و ۲. علوم مکنون که بر اساس مشیت الهی در مواقع خاصی آشکار می‌شود، به طوری که ممکن است در شرایط خاصی بی‌اطلاع بمانند. این امر به معنای فقدان دانش و علم نیست، بلکه به معنای عدم اقتضای مصلحت الهی است.

• متن دعا

«ثُمَّ فَضَّلَ لَيْلَةً وَاحِدَةً مِنْ لَيَالِيهِ عَلَى أَلْفِ شَهْرٍ وَسَمَّاَهَا لَيْلَةَ الْقَدْرِ، تَنْزِلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ سَلَامٌ، دَائِمُ الْبَرَكَاتِ إِلَى طُلُوعِ الْفَجْرِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ بِمَا أَحْكَمَ مِنْ قَضَائِهِ؛ أَنگاه یک شب از شب‌های این ماه را بر شب‌های هزار ماه برتری داده است و آن شب با عظمت را «شب قدر» نام نهاد. فرشتگان و روح در این شب به امر پروردگارشان نازل می‌شوند. در آن شب تا طلوع فجر، سلام و درود فرشتگان و برکات دائم و ماندگار الهی بر هر بنده‌ای از بندگان که خداوند بر اساس قضا و قدر خود اراده کند، مقرر خواهد شد.»

• سؤالاتی پیرامون شب قدر

۱. معنای لیلۃ القدر

پرسش: لیلۃ القدر به چه معناست؟

پاسخ: بعضی از مفسران، «قدر» را به معنای شرف، منزلت و عظمت می‌دانند. در محاورات فارسی‌زبانان، در مقام بیان ارزش و منزلت افراد، این کاربرد معمول است. گروهی دیگر از مفسران، «قدر» را به معنای تقدیر می‌دانند. این نام‌گذاری به دلیل این است که در روایات بسیاری آمده خداوند متعال در این شب تقدیرات بندگان را برای یک سال تعیین می‌کند.

۲. فضیلت شب قدر

پرسش: اینکه شب قدر بهتر از هزار ماه است، یعنی چه؟
پاسخ: برتر بودن و با فضیلت تر بودن شب قدر از هزار ماه یا بیش از هشتاد سال به استناد روایاتی از ائمه اطهار علیهم السلام به این دلیل است که عبادات انجام شده در این شب از عبادت هزار ماه برتر است. این عبادات شامل قرائت قرآن، نماز، مناجات، صدقه و دعا می باشد. وجود این شب امتیاز و توفیقی است که خداوند به پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و مسلمانان عطا کرده است تا از فضایل آن بهره مند شوند. البته عنایات الهی به مسلمانان محدود به شب قدر نیست و خداوند مناسبت های مختلفی در طول سال برای بهره مندی از رحمت خود در نظر گرفته است.

۳. تعیین شب قدر

پرسش: شب قدر کدام شب از شب های سال است؟
پاسخ: همه علمای اسلام تقریباً متفق اند که شب قدر در ماه مبارک رمضان واقع شده است و آیات قرآن از جمله سوره بقره و سوره قدر، بر این موضوع تأکید دارند. درباره اینکه کدام شب از شب های رمضان شب قدر است، اقوال مختلفی وجود دارد. علمای شیعه بر این اعتقادند که شب قدر یکی از سه شب نوزدهم، بیست و یکم و بیست و سوم است. برخی شب بیست و یکم و بیست و سوم را مهم تر دانسته و در برخی روایات به شب بیست و سوم تأکید بیشتری شده است. به طور کلی، مقدرات بندگان در شب های نوزدهم،

بیست و یکم و بیست و سوم تعیین می شود به طوری که شب نوزدهم مقدرات تعیین، شب بیست و یکم تأکید و شب بیست و سوم امضای نهایی است. برخی نیز نظری ضعیف دارند که شب قدر نیمه شعبان است.

۴. ویژگی خاص شب قدر

پرسش: چه ویژگی و خصوصیتی باعث شده که خداوند متعال شب قدر را با این همه فضیلت و برتری در نظر بگیرد؟ پاسخ: شاید مهم ترین ویژگی شب قدر، نزول ملائکه و روح است که به منظور انجام مأموریت های الهی صورت می گیرد. برخی مفسران، «روح» را به جبرئیل تعبیر می کنند، اما بر اساس روایات شیعه، ائمه معصومین علیهم السلام «روح» را موجودی برتر از ملائکه و بزرگ تر از جبرئیل می دانند. نزول ملائکه به همراه روح، ظاهراً همه ملائکه یا جمع زیادی از آنهاست. ملائکه به دو دسته عمده تقسیم می شوند:

گروه اول، ملائکه «عالین» و «مهیمنون» هستند که در غرق در وجود حضرت حق اند و توجهی به غیر خدا ندارند. این گروه از امر به سجده بر حضرت آدم علیه السلام مستثنی بودند، همان گروهی که خداوند در مقام عتاب به ابلیس فرمود: «أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ» آیا تو از روی استکبار سجده نکردی یا از ملائکه «عالین» بودی که مأمور به سجده نبودند؟!

گروه دوم شامل ملائکه ای است که مأمور به سجده بر آدم بودند و به آنها «ملائکه زمین» گفته می شود. بنابراین، به احتمال زیاد ملائکه ای که در شب قدر نازل می شوند،

متعلق به گروه دوم هستند و مأموریت‌های اجرایی را انجام می‌دهند.

۵. استمرار نزول ملائکه

پرسش: آیا نزول ملائکه در شب قدر یک اتفاق دائمی است یا فقط یک بار، همزمان با نزول قرآن بر قلب پیامبر ﷺ رخ داده است؟

پاسخ:

برخی از علمای اهل سنت معتقدند که نزول ملائکه به همراه روح فقط یک بار و به مناسبت نزول قرآن بر پیامبر ﷺ اتفاق افتاده و دیگر تکرار نشده است. به این ترتیب، فضیلت عبادات در شب قدر، صرفاً به دلیل یادآوری آن شب بزرگ است، همانند میلاد پیامبر ﷺ.

اما، این دیدگاه با ظاهر آیات قرآن و روایات مرتبط سازگار نیست. در قرآن، نزول قرآن با فعل ماضی (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ) بیان شده که نشان‌دهنده یک اتفاق در گذشته است، اما نزول ملائکه با فعل مضارع (تَنْزِلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ) بیان شده که دلالت بر استمرار دارد.

به همین دلیل، اکثریت قاطع علمای اهل سنت و همه علما و محدثین شیعه بر این باورند که شب قدر با تمام ویژگی‌هایش، هر سال در ماه مبارک رمضان تکرار می‌شود و شبی وجود دارد که «خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ» است و ملائکه در آن شب نازل می‌شوند.

۶. نقش امام در شب قدر

پرسش: در اینجا پرسشی مطرح می‌شود و آن اینکه پس از آنکه قرآن نازل شد و ملائکه مأموریت خویش را در انزال قرآن بر قلب پیامبر ﷺ به انجام رساندند، اولاً، استمرار نزول آنها در هر سال برای چیست؟ هزاران هزار ملائکه در شب قدر به چه منظوری نازل می‌شوند؟ ثانیاً، محل نزول ملائکه کجاست و آنها بر چه کسی نازل می‌شوند؟

خوب است درباره این مطلب محکمی که از قرآن فهمیده می‌شود و اکثریت قریب به اتفاق علمای اهل تسنن نیز بر آن متفق القول اند، سؤال شود که ملائکه در شب قدر بر چه کسی نازل می‌شوند و حامل چه پیامی هستند؟

پاسخ: روشن است که افراد عادی ادعا ندارند که نزول ملائکه در شب قدر را درک می‌کنند، در حالی که قرآن بیان می‌کند این واقعه هر سال در شب قدر رخ می‌دهد. در روایات بسیاری از منابع شیعی آمده است که ملائکه برای انجام دو کار، به امام و حجت خدا در هر عصر نازل می‌شوند.

نخستین وظیفه ملائکه در شب قدر این است که محضر امام شریفاب شده، عرض سلام می‌کنند «سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ»، سپس مقدرات سال را که در شب بیست سوم قطعی شده، به ایشان تقدیم می‌نمایند. فرموده‌اند: اگر این اتفاق نیفتد امام، عالم به امور نخواهد بود.

امام سجاد علیه السلام در تفسیر آیه شریفه «سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ» به این نکته اشاره می‌کنند که ملائکه در شب قدر

بر بنده‌ای خاص از بندگان خدا نازل می‌شوند که خداوند خود می‌داند کیست: «عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ». حضرت خود، امام چهارم و حجت خداست، اما نمی‌فرمایند بر من نازل می‌شوند تا کسانی شبیه نکنند که پس، بر دیگران بعد از ایشان نازل نمی‌شوند. به عبارت دیگر، ایشان به‌گونه‌ای سخن می‌گویند که نشان دهد ملائکه در شب قدر به هر امامی در هر عصر نازل می‌شوند. بنابراین، در هر سال کسی وجود دارد که خداوند می‌خواهد ملائکه در شب قدر بر او نازل شوند و تقدیراتی که به مرحله قضا و حتمیت رسیده‌اند: «بِمَا أَحْكَمَ مِنْ قَضَائِهِ»، به آن امام عرضه می‌شوند.

۷. علم امام و مقدرات

با توجه به مباحث مطرح شده درباره شب قدر، سؤالی در مورد علم امام علیه السلام پیش می‌آید.

پرسش: ما بر این باوریم که امام، عالم به تمامی امور گذشته، حال و آینده است، اما برخی روایات نشان می‌دهند که علم امام در شب‌های جمعه و زمان‌های دیگر افزایش می‌یابد. همچنین، مقدرات هر سال در شب قدر به امام عرضه می‌شود تا او از آن‌ها آگاه گردد. در عین حال، در مواردی دیده شده که انبیای الهی و ائمه معصومین علیهم السلام در پاسخ به پرسشی، اظهار بی‌اطلاعی می‌کردند یا برای تحقیق در مورد مسائلی، دیگران را مأمور به جست‌وجو می‌نمودند.

همچنین برای رفع این شبهه نیز گفته شد که حالات این بزرگان طوری بود که هر وقت می‌خواستند و اراده می‌کردند

در مواقعی خاص به مدد الهی می‌توانند به دانشی دست یابند، در حالی که به طور کلی عالم به همه امور هستند. بنابراین، لازم است که دو دسته از روایات و این ادعاها را به گونه‌ای که با هم سازگار باشند، جمع کنیم.

پاسخ: پاسخ به شبهه علم امام علیه السلام با استناد به این روایت از امام حسن عسکری علیه السلام آغاز می‌شود که «قُلُوبُنَا أَوْعِيَةٌ لِمَشِيَّةِ اللَّهِ فَإِذَا شَاءَ شِئْنَا وَاللَّهُ يَقُولُ: وَمَا تَشَاوْنَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ؛ دل‌های ما ظرف مشیت خداست؛ پس هرگاه خداوند اراده کند و صلاح بداند در قلب ما نیز ظهور کرده، ما نیز خواهیم دانست. خداوند می‌فرماید: هیچ خواست و اراده‌ای نخواهید داشت مگر آن وقت که خداوند اراده کند.»^۱ این روایت نشان‌دهنده این است که علم و اراده ایشان فقط وقتی تحقق می‌یابد که خداوند بخواهد و صلاح بداند.

ائمه معصومین علیهم السلام در زندگی خود هیچ استقلال قائل نیستند و تمام وجود خود را به خدا سپرده‌اند. این حالت باعث می‌شود که خواست آن‌ها هیچ‌گاه مخالف خواسته و مراد الهی نباشد. بنابراین، آن‌ها هرگز چیزی را نمی‌خواهند که خداوند نخواهد. شاهد این ادعا حدیث قدسی معروف به قرب نوافل است، در این روایت پیامبر اکرم نقل می‌کند که خداوند می‌فرماید: «بنده‌ام با انجام نوافل به من نزدیک می‌شود و به حدی می‌رسد که محبوب من می‌شود. . . وقتی دوستش داشته باشم گوش او خواهم شد که با آن می‌شنود

۱. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار، ج ۲۵، ص ۳۳۶ و ج ۵۲، ص ۵۰.

و چشمش خواهم شد که با آن می بیند و زبانش خواهم شد که با آن حرف می زند و دستانش خواهم شد که با آن فعالیت می کند و کارهایش را انجام می دهد. در این حال اگر مرا صدا کند پاسخش را خواهم داد و اگر از من چیزی بخواهد به او خواهم داد و...»^۲

این روایت اشاره ای به این نکته دارد که هر انسانی که برای رسیدن به رضایت خداوند تلاش کند، حتی اگر امام معصوم نباشد، می تواند به مقامی برسد که در آن خداوند در کارهای او دخالت می کند و اراده او همان اراده خدا خواهد شد. بنابراین، چنین انسانی در نهایت اراده اش مستقل از خدا نیست. البته در عمل تنها اندکی از بندگان خدا با همت، شوق و عشق عمیق به خداوند و تبعیت از سیره انبیا و ائمه معصومین علیهم السلام به چنین مقاماتی دست می یابند؛ همچون باب الحوائج، عباس بن علی علیه السلام که دست خدا شده، با دست نداشته، از بسیاری کسان دستگیری می کند؛ اینجاست که انسان اراده اش اراده خدا می شود و از خود هیچ اراده ای ندارد. تفسیر یا تأویل آیه شریفه: «وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ؛ چیزی را اراده نمی کنند مگر آنکه خداوند، پروردگار جهانیان اراده کند.»^۳ همین است؛ یعنی خواست خدا در خواست اولیای خدا تبلور پیدا می کند. آن ها چیزی را که خدا نمی خواهد، نمی خواهند؛ وقتی می خواهند و اراده می کنند که خدا خواسته باشد.

۲. اصول کافی، ج ۲، ص ۳۵۲

۳. سوره تکویر، آیه ۲۹.

علم ائمه معصومین علیهم السلام به دو دسته تقسیم می‌شود: (۱) علوم حاضر در ذهن و قلب: که به معنای علم فعلی و فعال آن‌هاست که در لحظه خاصی می‌تواند ظهور کند. (۲) علوم مکنون: که می‌تواند شامل معلوماتی باشد که در شرایط خاص مصلحت الهی برای آن‌ها افاضه می‌شود.

در شرایطی که خداوند اراده کند، امام علیه السلام به علم خاصی دسترسی پیدا می‌کند، و اگر خداوند صلاح نداند، ممکن است نسبت به موضوعی خاص بی‌اطلاع باشد و به همین دلیل اظهار بی‌اطلاعی کند. این امر به معنای فقدان دانش و علم نیست، بلکه به معنای عدم اقتضای مصلحت الهی است.

در نهایت، این تبعیت از مشیت خدا هیچ تناقضی با اختیار و اراده انسانی ندارد. ائمه علیهم السلام با انتخاب آزادانه خود، به مرتبه‌ای از کمال رسیده‌اند که توانسته‌اند اراده خود را در مسیر خواست الهی قرار دهند. هر انسانی که بخواهد می‌تواند چنین انتخابی داشته باشد و به زندگی‌ای دست یابد که در آن خداوند ولایت او را بر عهده گیرد و او را هدایت کند.

۱۳۸۷، ۶، ۲۰

متن و صوت کامل جلسه را از [اینجا](#) ببینید

@mesbahyazdi_ir | mesbahyazdi.ir